

EWA WĘGRZYN
AGNIESZKA SIUDOWSKA

**PROWADZENIE ZABAW I GIER RUCHOWYCH
W RAMACH LEKCJI WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
NA RÓŻNYCH SZCZEBŁACH EDUKACJI**

1. Wstęp

Zmęczone ciało wymaga odpoczynku, znużony umysł szuka wytchnienia a dusza pragnie wesołości. Zabawa jest potrzebą jako środek aby swe ciało w zdrowiu, umysł w świeżości, a duszę w harmonii z zdrowym ciałem utrzymać

– pisał Henryk Jordan ponad sto lat temu (Jordan 1891). Jeszcze wcześniej, bo w roku 1805, Jędrzej Śniadecki w swoim dziele pt. *O fizycznym wychowaniu dzieci* zauważa: „trzeba, żeby się dzieci uczyły igrając i swawoląc...” (Śniadecki 1956). Już od wielu lat zabawa jest przedmiotem badań, którym interesują się filozofowie, socjologowie, psychologowie, pedagodzy, teoretycy i praktycy wychowania fizycznego. Jest ona bowiem jednym z najważniejszych i najwcześniejszych osiągnięć kulturowych cywilizacji ludzkiej, o czym wspomniana Johan Huizinga w studium pt. *Homo ludens* (Huizinga 1967). W swoich wielorakich postaciach, prowadzona wśród dzieci, młodzieży oraz w społeczności ludzi dorosłych, dodaje ich życiu radości, wywołuje odprężenie i pozwala ze wzmożoną energią przystępować do pracy, nauki oraz tworzenia nowych więzi spo-

łecznych i kulturowych. Dla małego dziecka zabawa jest szkołą życia oraz przysposobieniem go do uczestnictwa w społecznym działaniu i pracy. Prowadzenie rywalizacji indywidualnej, a nie zespołowej, jak pisze M. Bondarowicz, ma istotny wpływ na kształtowanie psychiki dziecka, odpowiedzialności tylko za siebie w sytuacjach słabego opanowania czynności ruchowej, umiejętności i predyspozycji psychofizycznej. W zabawie dziecko może porównać swoje umiejętności z umiejętnościami rówieśników (Bondarowicz 1996). U podstaw czynności zabawowych, jak podaje R. Trześniowski, leżą właściwości wrodzone, instynkty w różnych ich odmianach, dzieci zaś bawią się dlatego, że w zabawie szukają wyładowania nagromadzonej energii, bądź wypoczynku, że zabawa jest okazją do oczyszczenia ze złych instynktów, a w treści zabawy można się doszukać związków z formami działalności człowieka (Staniszewski 1999).

Choć zabawa jest nie tylko czynnością kształcącą i wychowawczą, jak podają M. Bronikowski i R. Muszkieta, to już samo w niej uczestnictwo i emocjonalne pozytywne zaangażowanie wyzwalają w dziecku wszystkie najlepsze cechy i wartości: odwagę, lojalność, wytrwałość, koleżeńskość, współpracę w grupie, indywidualną pomysłowość i sprawność fizyczną (Bronikowski, Muszkieta 2000).

Wymienione wyżej wartości są niezbędne w kształtowaniu pożądanych postaw dzieci i młodzieży zarówno wobec siebie samego, swojego zdrowia, jak i wobec swojego otoczenia oraz społeczności, w której przebywają. Wchodzimy więc w zakres celów i zadań realizowanych w szkolnej kulturze fizycznej. Ponieważ dzieci i młodzież niemal każdego dnia spędzają wiele godzin w szkole, również i tu, na różnych szczeblach nauczania, zabawy i gry ruchowe pełnią wiele ważnych funkcji dla prawidłowego i wszechstronnego rozwoju każdego ucznia. Zapewniają ćwiczącym ogólny rozwój fizyczny, intelektualny i zdrowotny. Pełnią też funkcję wychowawczą, dydaktyczną oraz korekcyjną. Wobec tak wielu pozytywnych wartości i zmian zachodzących w sferze psychofizycznej uczestnika zabawy, jakie niosą ze sobą zabawy i gry ruchowe, należałoby spodziewać się dużej częstotliwości prowadzenia ich podczas różnorodnych zajęć ruchowych szkolnych i pozaszkolnych. Czy jednak nauczyciele i wychowawcy, a zwłaszcza nauczyciele wychowania fizycznego korzystają z tak wspaniałego środka przekazywania wiedzy i umiejętności? Już w roku 1987 Wincenty Okoń pisząc o wysokich walorach edukacyjnych zabaw i gier rucho-

wych wyraża pogląd, że zabawa nie odgrywa jeszcze tej roli w wychowaniu i kształceniu dzieci i młodzieży oraz w wolnym czasie osób dorosłych, jaką ze względu na swoje walory mogłaby i powinna odgrywać (Okoń 1987). A jak jest dzisiaj? Wobec powyższych opinii dowodzących konieczności włączenia zabaw i gier ruchowych do wszelkiego rodzaju zajęć ruchowych, a przede wszystkim szkolnych, postanowiono sprawdzić, jak często ten dział wychowania fizycznego obecny jest podczas zajęć ruchowych na różnych szczeblach edukacji szkolnej.

Zebrany materiał badawczy ma posłużyć do odpowiedzi na pytania: czy zabawy i gry ruchowe są stosowane w czasie lekcji wychowania fizycznego na każdym etapie nauczania? jak często są prowadzone oraz jaką funkcję pełnią najczęściej?

2. Materiał i metody badań

Materiał poniższego opracowania został zebrany przez studentów III i IV roku Instytutu Kultury Fizycznej Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Szczecińskiego, przebywających na praktykach pedagogicznych w szkole podstawowej, gimnazjum oraz szkole średniej w Szczecinie i województwie. W ramach takiej praktyki każdy student zobowiązany jest przeprowadzić hospitację lekcji wychowania fizycznego.

Podczas tegorocznych praktyk hospitowano lekcje pod kątem wykorzystania w nich zabaw i gier ruchowych. Zadaniem studenta było zaobserwowanie, czy w czasie hospitowanej lekcji wychowania fizycznego prowadzone były zabawy i gry ruchowe, jeżeli tak, to jaką funkcję pełniły oraz jak często były stosowane poszczególne rodzaje zabaw prostych. Wiedzę na temat funkcji zabaw i gier ruchowych w ramach lekcji wychowania fizycznego oraz systematyki zabaw i gier ruchowych studenci opanowali na I roku nauczania przedmiotu „zabawy i gry ruchowe”.

Pomocą podczas powyższych obserwacji był arkusz obserwacyjny przygotowany w Zespole Dydaktycznym Metodyki Wychowania Fizycznego.

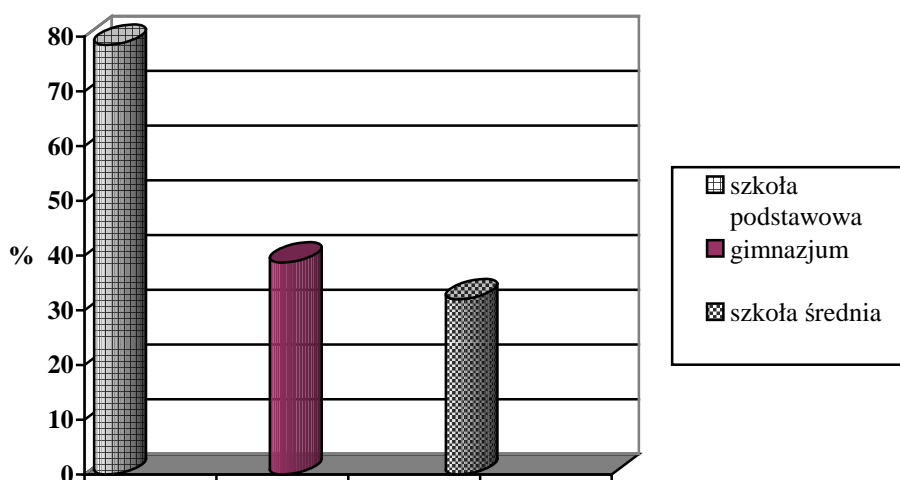
Do opracowania niniejszego doniesienia wykorzystano 1171 arkuszy obserwacyjnych, w tym: 461 ze szkoły podstawowej, 265 z gimnazjum oraz 445 ze szkoły średniej.

3. Wyniki badań

Wyniki przeprowadzonej analizy zilustrowano graficznie (rys. 1–3).

Hospitowane lekcje, zgodnie z wcześniejszym założeniem, prowadzili nauczyciele wychowania fizycznego z tytułem magistra. Jedynie 29 z nich ukończyło studium nauczycielskie o kierunku „wychowanie fizyczne”.

Zastosowanie zabaw i gier ruchowych na lekcji wychowania fizycznego w zależności od poziomu nauczania przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Stosowanie zabaw i gier ruchowych na lekcji wychowania fizycznego w zależności od poziomu nauczania

Analizując treści zawarte na rysunku 1 zauważamy pewną prawidłowość: im wyższy poziom nauczania, tym lekcji, w trakcie których stosowano zabawy i gry ruchowe, jest mniej. Na 461 obserwowanych lekcji w szkole podstawowej nie zanotowano tej formy prowadzenia zajęć podczas 99 lekcji. Analogicznie, w gimnazjum, na 265 lekcji wychowania fizycznego zabawy i gry ruchowe nie wystąpiły w czasie 162 jednostek, w szkole średniej natomiast na 445 prowadzonych lekcji w trakcie 303 zabrakło formy zabawowej.

Rysunek 1 przedstawia powyższe dane w skali procentowej: najwięcej, bo 78,50% lekcji wychowania fizycznego, na których zastosowano formę zabawową, zaobserwowano podczas hospitacji w szkole podstawowej, o połowę mniej – 36,70% w gimnazjum i nieco mniej aniżeli na drugim szczeblu nauczania – 32,00% – w szkole średniej.

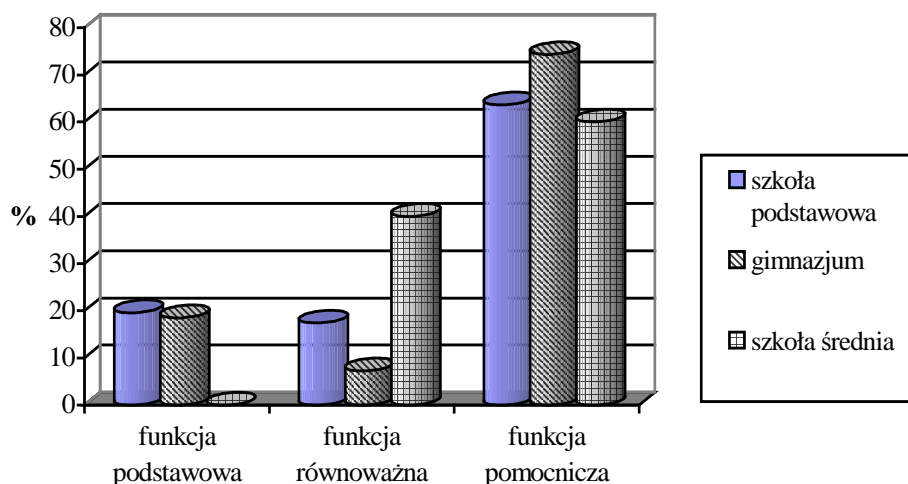
Podczas 1171 obserwowanych lekcji nie zastosowano ani jednej zabawy czy gry ruchowej w 564 jednostkach nauczania. Jest to ponad połowa hospitowanych lekcji. Zważywszy na tak wiele korzyści płynących z prowadzenia formy zabawowej w ramach zajęć ruchowych, jest to bardzo duża liczba i ogromna strata dla uczniów, zwłaszcza, jak wskazuje powyższa analiza, gimnazjalistów i licealistów.

Kolejnym zagadnieniem poddanym analizie była funkcja zabaw i gier ruchowych prowadzonych podczas hospitowanych lekcji. Również tutaj wyodrębniono trzy poziomy nauczania. Zestawienie procentowe zawiera rysunek 2.

Jak wynika z rysunku 2, zdecydowanie najczęstsza jest pomocnicza funkcja zabaw i gier ruchowych stosowanych na lekcjach wychowania fizycznego, zarówno w szkole podstawowej (63,64%), gimnazjum (74,30%), jak i w szkole średniej (60,00%).

Funkcję podstawową, czyli taką, w której cała lekcja zbudowana jest na bazie zabaw i gier ruchowych, zastosowano w około 20% hospitowanych lekcji w szkole podstawowej oraz gimnazjum. W szkole średniej funkcja ta nie wystąpiła w ogóle.

Zabawy i gry ruchowe na równi z innymi dyscyplinami sportowymi najczęściej występowały na lekcjach z uczniami szkoły średniej – 40%, następnie szkoły podstawowej – 17,40% i najrzadziej, bo tylko w 7,25% hospitowanych lekcji, w gimnazjum.

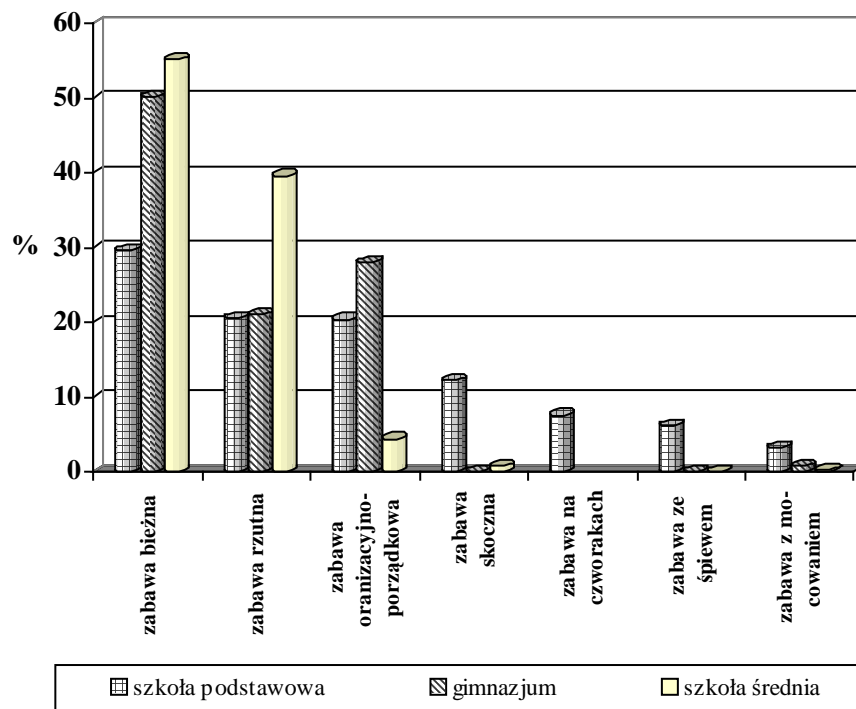
Rys. 2. Funkcje zabaw i gier ruchowych w hospitowanych lekcjach wychowania fizycznego w zależności od poziomu nauczania

Przeprowadzono także analizę częstotliwości prowadzenia poszczególnych rodzajów zabaw.

Jak możemy zauważyć na rysunku 3, najczęściej stosowane były zabawy bieżne, rzutne i orientacyjno-porządkowe na każdym z badanych szczebli nauczania. Wśród najczęściej prowadzonych zabaw bieżnych znalazły się różne odmiany *berka*, w grupie zabaw rzutnych – *dwa ognie*, *piłka w półkolu* i *do 5 podań*. Najmniejszą popularnością cieszyły się zabawy ze śpiewem, na czworakach oraz z mocowaniem.

Na uwagę zasługuje fakt, że jedynie podczas zajęć wychowania fizycznego w szkole podstawowej występują wszystkie rodzaje zabaw. Na hospitowanych lekcjach z młodzieżą gimnazjalną nie zanotowano ani jednej zabawy ze śpiewem oraz skocznej, na lekcjach z licealistami natomiast zabrakło zabaw ze śpiewem i na czworakach oraz bardzo nieliczne były zabawy z mocowaniem i skoczne. O ile zrozumiały wydaje się fakt braku stosowania w szkole średniej zabaw na czworakach, o tyle zdecydowanie więcej należało spodziewać się

zabaw z mocowaniem lub dźwiganiem, zwłaszcza wśród chłopców, oraz pląsów w grupach dziewcząt.

Rys 3. Częstotliwość prowadzenia poszczególnych rodzajów zabaw i gier ruchowych w zależności od poziomu nauczania

Należy również dodać, że nie zanotowano ani jednej lekcji wychowania fizycznego prowadzonej przy muzyce, z zastosowaniem tańca, aerobiku, czy z przyborami niekonwencjonalnymi.

4. Wyniki i wnioski

Przeprowadzona analiza hospitowanych lekcji wychowania fizycznego, ze szczególnym uwzględnieniem stosowania w nich zabaw i gier ruchowych, na trzech podstawowych szczeblach edukacji szkolnej, pozwala na sformułowanie następujących spostrzeżeń:

1. Ponad połowa hospitowanych lekcji wychowania fizycznego odbywała się bez zabaw i gier ruchowych.
2. Funkcja pomocnicza zabaw i gier ruchowych stosowana była zdecydowanie najczęściej na wszystkich analizowanych etapach nauczania.
3. Najczęściej prowadzone były zabawy bieżne, rzutne i orientacyjno-porządkowe, zarówno w pracy z dziećmi ze szkoły podstawowej, z młodzieżą gimnazjalną, jak i z licealistami.
4. Nauczyciele prowadzący lekcje wychowania fizycznego w szkole podstawowej wykorzystują w swojej pracy wszystkie rodzaje zabaw prostych.
5. Podczas zajęć ruchowych w gimnazjum oraz szkole średniej zauważono brak zabaw ze śpiewem i na czworakach oraz sporadyczne stosowanie zabaw skocznych i z mocowaniem.
6. Nie zanotowano ani jednej lekcji z wprowadzeniem przyborów niekonwencjonalnych oraz muzyki.

Z powyższych spostrzeżeń możemy wysnuć następujące wnioski:

1. Hospitowani nauczyciele wychowania fizycznego, mimo dobrego i bardzo dobrego wykształcenia w tym zakresie, nie doceniają roli zabaw i gier ruchowych na etapie nauczania młodzieży gimnazjalnej oraz licealistów.
2. Warsztat pracy nauczycieli poddanych obserwacji jest mało urozmaicony, a więc i mało atrakcyjny, zwłaszcza dla młodzieży uczęszczającej na ich lekcje wychowania fizycznego.
3. Prowadząc przedmiot „zabawy i gry ruchowe” w uczelniach kształcących nauczycieli i wychowawców należy zwrócić większą uwagę na ważność częstego stosowania tego działu wychowania fizycznego na zajęciach lekcyjnych, świetlicowych i pozalekcyjnych.

Bibliografia

- Bondarowicz M., 1996: *Zabawy i gry ruchowe na cztery pory roku*. Wydawnictwo Bellona, Warszawa.
- Bronikowski M., Muszkieta R., 2000: *Zabawy i gry ruchowe w szkolnym wychowaniu fizycznym*. AWF, Poznań.
- Huizinga J., 1967: *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*. Warszawa.
- Jordan H., 1891: *O zabawach młodzieży*. Lwów.
- Okoń W., 1987: *Zabawa a rzeczywistość*. WSiP, Warszawa.
- Staniszewski T., 1999: *Zabawy i gry ruchowe – teoria i metodyka*. AWF, Warszawa.
- Śniadecki J., 1956: *O fizycznym wychowaniu dzieci*. Wrocław.

**GAMES AND PLAYS – PERFORMANCE DURING LESSONS
OF PHYSICAL EDUCATION ON DIFFERENT LEVELS OF EDUCATION**

Summary

In this paper the attitude of teachers of Szczecin's schools considering implementation of games and plays during lessons of physical training have been evaluated. After analyzes of 1171 examples of mutual attending of lessons by students – teachers of Institute of Physical Culture it was defined frequency of games and plays during lessons, its functions and which one was more often provided. It was tested on three levels of education: primary, grammar and secondary schools.

Translated by Bogusław Węgrzyn